

УДК 369.04

JEL Classification: G22,H55

DOI: <http://doi.org/10.34025/2310-8185-2020-1.77-2.78.12>

Д.А. Ковалевич, к.е.н., доцент

<https://orcid.org/0000-0003-1760-7725>

Чернівецький торговельно – економічний інститут КНТЕУ,
м. Чернівці

ПРОБЛЕМИ ФОНДУ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Анотація

Актуальність. Постановка проблеми. Важливим напрямом соціальної політики є розвиток загальнообов'язкового державного соціального страхування, основним завданням якого є захист соціально-вразливих верств населення. Головною метою соціального страхування є матеріальне забезпечення застрахованих осіб та надання соціальних послуг із Фонду соціального страхування. Фінансова криза негативно вплинула на соціально-економічний розвиток країни. В цих умовах проблематикою залишається соціальний захист вразливих верств населення, надання соціальних послуг та виплата матеріального забезпечення. Все це визначає актуальність теми дослідження.

Мета дослідження. Мета статті – дослідження проблемних питань системи загальнообов'язкового державного соціального страхування та розробка пропозицій щодо удосконалення фінансового механізму фонду соціального страхування.

Методологія. У процесі виконання дослідження використано загальнонаукові теоретичні методи: системний аналіз – для визначення основних сутностей соціального страхування; абстрактно – логічний метод – для узагальнення теоретичних досліджень та обґрунтування висновків про систему соціального страхування.

Результати. У статті розкрито роль соціального страхування, показано його значення в системі соціальної політики держави. Досліджено доходи та видатки бюджету Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування. Проаналізовано видатки на соціальний захист населення. Визначено чинники, що впливають на розвиток соціального страхування. Розроблено пропозиції щодо покращення системи соціального страхування.

Практичне значення. Запропоновані пропозиції стосовно удосконалення системи соціального страхування можуть бути використані у практичній діяльності виконавчих органів Фонду соціального страхування.

Реформування системи соціального страхування, спрямоване на забезпечення рівня життя громадянам, вимагає здійснення комплексу заходів щодо вдосконалення фінансового механізму таким чином, щоб оптимізувати виконання бюджету Фонду соціального страхування за доходами і видатками, забезпечивши належний рівень життя застрахованих осіб.

Перспективи подальших досліджень. Викладене дозволяє дійти висновку, що удосконалення системи соціального страхування населення як складової трансформаційної

економічної системи має відбуватися в напрямі формування економічних і соціальних інститутів, притаманних ринковим відносинам.

В Україні триває соціальна реформа, створюються відповідні умови для підвищення матеріального забезпечення суспільства на рівні сучасних європейських стандартів, задоволення його культурних потреб, гарантування особистої безпеки кожного громадянина та досягнення соціальної справедливості в процесі реалізації фінансової політики.

Ключові слова: соціальне страхування, соціальний захист, доходи, видатки, допомоги, пільги.

Кількість джерел:10.

Daria Kovalevych, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
<https://orcid.org/0000-0003-1760-7725>
Chernivtsi Institute of Trade and Economics of KNUTE,
Chernivtsi

PROBLEMS OF SOCIAL INSURANCE FUND UNDER MODERN CONDITIONS

Summary

The development of compulsory state social insurance is an important area of social policy. The main task of the obligatory state social insurance is to take care of citizens and protect them in case of insured events. The main purpose of social insurance is the material support of insured persons and the possibility of receiving social services through a specially created social insurance fund.

Political and economic crises have negatively affected to the domestic model of building a socially oriented state, so the protection of socially vulnerable groups in a limited financial resources is a problem. All this determines the relevance of the research topic.

The concept, main characteristics of state social insurance and its importance in the system of social policy of the state are described in the article. Revenues and expenditures of the budget of the Fund of Compulsory State Social Insurance have been studied. Expenditures on social protection of the population are analyzed. Factors influencing the development of social insurance are identified. Proposals to improve the social insurance system have been developed. The proposed proposals for improving the social insurance system can be used in the practice of the executive bodies of the Social Insurance Fund.

So the improvement of the social insurance system as a component of the transformational economic system should take place in the direction of the formation of economic and social institutions inherent in market relations.

Social reform continues in Ukraine, appropriate conditions are created to increase the material security of society at the level of modern European standards, meet its cultural needs, guarantee the personal security of every citizen and achieve social justice in the implementation of financial policy, but needs a new material support and opportunities for social services through a specially

created social insurance fund. Reforming the social insurance system should be aimed at ensuring the living standards of citizens, requires a set of measures to improve the financial mechanism so as to optimize the budget of the Social Insurance Fund for income and expenditure, ensuring an adequate standard of living for insured persons.

Keywords: social insurance, social protection, incomes, expenses, benefits, privileges.

Number of sources: 10.

Постановка проблеми. Важливим напрямом соціальної політики є розвиток загальнообов'язкового державного соціального страхування, основним завданням якого є турбота про громадян та захист їх у разі настання страхових випадків. Головною метою соціального страхування є матеріальне забезпечення застрахованих осіб та можливість отримання соціальних послуг через спеціально створений Фонд соціального страхування. Політична та економічна кризи негативно вплинули на вітчизняну модель побудови соціально-орієнтованої держави. В умовах обмеженості фінансових ресурсів проблемним питанням є захист соціально-вразливих верств населення, своєчасне надання соціальних послуг та виплата матеріального забезпечення. Демократичні трансформації у суспільстві віддзеркалюються у системі соціального страхування. Все це визначає актуальність теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Систему соціального страхування досліджували такі вчені, як Н.М. Внукова, Д.В., Карамішев і Л.Є. Карамішева, Н.В. Кузьминчук В.Й. Плиса, Н.Г.Савченко, І.Я.Чугунов, М.П. Шаварина, Н.В. Шаманська, С.І. Юрій та багато інших.

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування - це система прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає матеріальне забезпечення, страхові виплати та надання соціальних послуг застрахованим особам за рахунок коштів Фонду соціального страхування України [2].

Вітчизняні науковці С.І. Юрій, М.П. Шаварина та Н.В. Шаманська розглядали соціальне страхування як економічні відносини, що виникають унаслідок розподілу, перерозподілу валового внутрішнього продукту, формуючи фонди грошових коштів з метою забезпечення громадян у похилому віці, компенсації постійної чи тимчасової втрати працездатності, безробіття, підтримки материнства та охорони здоров'я [10].

Українські вчені Н.М. Внукова і Н.В. Кузьминчук вважають соціальне страхування системою заходів матеріального забезпечення населення у

випадку захворюваності чи ТВП у працездатному віці, безробіття, задля підтримки материнства та дитинства, з метою охорони здоров'я громадян, за умови виходу на пенсію, у старості тощо [5].

Узагальнюючи наукові погляди необхідно зазначити, що Фонд соціального страхування сформований, є економічною категорією, має правову основу, виражає сукупність економічних відносин, що виникають у процесі надходження та використання грошових коштів, шляхом розподілу ВВП з метою матеріального забезпечення осіб у разі настання страхового випадку.

Аналіз наукової літератури демонструє різновекторні погляди на соціальне страхування. Відсутність єдиного підходу до визначення складових частин фінансового механізму фонду соціального страхування обумовлює потреби наукової узгодженості понятійного апарату, підвищення результативності джерел формування Фонду соціального страхування та напрямів їх використання.

Формулювання цілей статті. Мета статті – дослідження проблемних питань системи загальнообов'язкового державного соціального страхування та розробка пропозицій щодо удосконалення фінансового механізму фонду соціального страхування.

Завданнями написання наукової статті є: 1) розкрити сутність системи соціального страхування; 2) проаналізувати джерела утворення Фонду та проведені виплати; 3) розробити пропозиції щодо покращення системи соціального страхування.

Виклад основного матеріалу. Соціальне страхування є важливим механізмом досягнення соціальної гармонії в суспільстві, направлене на запобігання та зниження рівня бідності.

Основними завданнями системи соціального страхування є:

- відновлення і збереження працездатності робітників;
- надання гарантій матеріального забезпечення громадян у випадку втрати працездатності шляхом надання соціальних послуг [9,с.22].

Соціальне страхування виконує захисну функцію, адже його ціллю є захистити людей у разі виникнення страхових ризиків, покращити рівень життя населення та забезпечити стабільність у суспільстві.

Головною метою інституту соціального страхування є забезпечення належного рівня життя людей, які сплачували єдиний соціальний внесок протягом своєї трудової діяльності.

Стосовно активної частини населення України, вектором реалізації права на соціальний захист є соціальне страхування, яке направлене на захист громадян у разі настання соціальних ризиків.

У Конституція України закріплено право на соціальний захист населення: "Громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом" [1]. Зазначене право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, що здійснюється шляхом накопичення коштів єдиного соціального внеску, який сплачують підприємства, установи та організації, а також громадяни, фізичні особи – підприємці.

Також джерелами фонду соціального страхування є: суми фінансових санкцій; суми неприйнятих до зарахування витрат страхувальника за соціальним страхуванням; добровільні внески та інші надходження відповідно до закону.

Кошти Фонду використовуються на:

1) виплату матеріального забезпечення, страхових виплат та надання соціальних послуг, фінансування заходів з профілактики страхових випадків, передбачених Законом;

2) фінансування витрат на утримання та забезпечення діяльності Фонду, його робочих органів, підприємств, установ та організацій, що належать до сфери його управління, розвиток та функціонування інформаційно-аналітичних систем Фонду;

3) формування резерву коштів Фонду.

За страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності надаються такі види матеріального забезпечення та соціальних послуг:

1) допомога по тимчасовій непрацездатності (включаючи догляд за хворою дитиною);

2) допомога по вагітності та пологах;

3) допомога на поховання (крім поховання пенсіонерів, безробітних та осіб, які померли від нещасного випадку на виробництві);

4) оплата лікування в реабілітаційних відділеннях санаторно-курортного закладу після перенесених захворювань і травм [2].

Україна конституційно проголосила себе соціальною державою, тому, соціальне страхування, є складовою частиною соціального захисту населення.

ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

У 2019 році на утримання установ, здійснення заходів та забезпечення виплати державних допомог, пільг, субсидій та інших соціальних виплат по галузі соціального захисту та соціального забезпечення у Чернівецькій області спрямовано 2 млрд. 588 млн. 946 тис. 31 грн., що становить 90,6 відсотка від планових річних призначень з урахуванням змін, в тому числі з загального фонду – 2 млрд. 540 млн. 540 тис. 129 грн., що становить 90,6 відсотка від уточненого плану, спеціального – 48 млн. 405 тис. 901 гривень, що становить 91,2 відсотка від уточненого плану.

В загальній сумі видатки, що здійснюються за рахунок соціальних субвенцій з державного бюджету складають 2 млрд. 167 млн. 898 тис. 835 грн., а видатки місцевих бюджетів - 421 млн. 47 тис. 196 грн.

Відповідно до діючого законодавства у 2019 році з місцевих бюджетів області за рахунок коштів відповідних субвенцій з державного бюджету спрямовано на:

- надання пільг 133 млн. 454 тис. 417,99 грн., що складає 93,1 відсотка до річних призначень;

- додаткові виплати населенню на покриття витрат з оплати житлово-комунальних послуг направлено 228 млн. 997 тис. 674,91 грн., що становить 98,9 відсотків до уточненого річного плану;

- проведення додаткових виплат 15054 сім'ям на покриття витрат у придбанні твердого палива та скрапленого газу направлено 51 млн. 994 тис. 151,01 грн., що становить 55,1 відсотка до уточнених річних призначень [4].

Посилення уваги до соціального страхування в Україні та проблем, які постали в практичній площині, обумовлено тим, що його використовують як елемент соціального захисту населення. У сучасний період змінюються підходи до сутності та цільового використання фінансових ресурсів загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Соціальне страхування має широкий спектр дії, який визначається соціальними ризиками.

Виникнення соціального ризику веде до зниження доходу, заробітної плати, і тому виникає необхідність покриття його наслідків за рахунок ресурсів системи соціального страхування. Необхідно виділити професійний соціальний ризик втрати працездатності, пов'язаний із нещасними випадками на виробництві, професійними захворюваннями, який пов'язаний з виконанням трудових обов'язків.

Дієвість системи соціального страхування обумовлюється принципами загальнообов'язкового державного соціального страхування, які визначають суспільні відносини в царині соціального захисту населення.

Фонд соціального страхування є складною системою за своєю організацією структурою, функціонування якої пов'язане з необхідністю ефективного формування, використання та управління фінансовими ресурсами для досягнення визначених завдань .

Фінансові ресурси доцільно направляти на соціально необхідні та економічно обґрунтовані цілі, що в кінцевому результаті приведе до досягнення матеріальної забезпеченості застрахованих осіб.

На функціонування системи соціального страхування негативно впливає складна економічна ситуація, яка має деструктивний вплив на матеріальну забезпеченість застрахованих осіб, що залежить від стабільного процесу формування фінансових ресурсів, їх розподілу та використання.

Тому виникає необхідність у формуванні збалансованої та стабільної системи фінансових відносин, що врегульовується фінансовим механізмом. Н.Г. Савченко вважає, що "фінансовий механізм" – це важіль, який сприяє виконанню тактично-стратегічних завдань, що стосуються системи обов'язкового соціального страхування, з урахування економічних умов [8,с.112].

На ефективне фінансування системи соціального страхування впливає економічний стан країни , доходи населення, політична та демографічна ситуація України.

Фонд соціального страхування, як фінансовий інститут, можна розглядати як фінансовий потік та як сферу перерозподільчих відносин. Фонд як фінансовий інститут акумулює фінансові ресурси та використовує їх на надання соціальних послуг та матеріального забезпечення. Кошти, які проходять через фонд у вигляді фінансового потоку, підлягають перерозподілу. Проблемним питанням залишається взаємозалежність між внесками , які надійшли та проведеними виплатами.

Одним із напрямів покращення фінансового механізму Фонду соціального страхування є посилення фінансової відповідальності між роботодавцем та найманим працівником щодо сплати єдиного соціального внеску, з метою зацікавлення легалізації зарплати та ліквідації тіньових

виплат. Таким чином, удосконалення фінансового механізму Фонду соціального страхування направлене на поліпшення матеріальної забезпеченості застрахованих осіб, зростанні чисельності економічно активного населення, розвитку системи заохочення роботодавців створювати нові робочі місця та отримувати пільги при сплаті єдиного соціального внеску.

Соціальне страхування належить до сфери соціальних послуг, що спрямовані на захист населення від соціальних ризиків.

Соціальні послуги поділяються на послуги, спрямовані на:

1) соціальну профілактику – запобігання виникненню складних життєвих обставин та/або потраплянню особи/сім'ї в такі обставини;

2) соціальну підтримку – сприяння подоланню особою/сім'єю складних життєвих обставин;

3) соціальне обслуговування – мінімізацію для особи/сім'ї негативних наслідків складних життєвих обставин, підтримку їх життєдіяльності, соціального статусу та включення у громаду [3].

Важливим завданням реалізації соціальної політики держави є вдосконалення системи загальнообов'язкового державного соціального страхування. Сучасні процеси політичної та соціально-економічної дестабілізації життя українського суспільства негативно позначились на соціально-економічних процесах.

Необхідність вирішення проблем, що виникли у суспільстві, обумовила необхідність розвитку загальнообов'язкового державного соціального страхування, як складової соціального захисту, що повинна базуватись на належному фінансовому забезпеченні в частині формування, використання та управління фінансовими ресурсами у відповідності до визначеної соціальної політики держави.

На розвиток системи соціального страхування впливають такі чинники:

- соціально-економічні, які включають: соціально-економічний стан держави, рівень доходів громадян, низькі темпи зростання реальної та номінальної заробітної плати, наявність тіньового сектору заробітної плати, рівень безробіття, міграція населення, зменшення активного працездатного населення;

- соціально-трудова та демографічні: рівень народжуваності та смертності, тривалість життя, трудова активність, гендерна нерівність,

міграція населення, ситуація на ринку праці, рівень захворюваності у розрізі адміністративно-територіальних одиниць;

- правове забезпечення, адже соціальне страхування здійснюється у межах правового поля відповідно до законодавчо-нормативної бази, регулює діяльність Фонду соціального страхування та виплати ,що здійснюються ним.

Успішна реалізація реформи децентралізації передбачає формування ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади, а її функціональною складовою частиною є надання високоякісних та доступних публічних послуг на місцевому рівні, узгодження інтересів держави та територіальних громад [7,с.136].

Успіхів можна досягти шляхом економічного зростання та створення інституційних механізмів , які б сприяли розвитку суспільства. Це вимагає необхідності формування в країні соціального середовища ,підґрунтя якого є європейські традиції соціальної державності. [6,с.89].

Висновки та пропозиції. Євроінтеграційний курс держави зобов'язує узгодити законодавство України відповідно до стандартів Європейського Союзу. Зарубіжний досвід свідчить, що в більшості країн урегулювання норм соціального страхування здійснюється за допомогою єдиного кодифікованого нормативно-правового акту.

Соціальне страхування є основою системи соціального захисту населення. Сучасна політична та економічна ситуація в нашій країні негативно впливає на розвиток системи соціального страхування. Разом з цим в Україні триває соціальна реформа, створюються відповідні умови для підвищення матеріального забезпечення суспільства на рівні сучасних європейських стандартів, задоволення його культурних потреб, гарантування особистої безпеки кожного громадянина та досягнення соціальної справедливості в процесі реалізації фінансової політики.

Реформування системи соціального страхування, спрямоване на забезпечення рівня життя громадянам, вимагає здійснення комплексу заходів щодо вдосконалення фінансового механізму таким чином, щоб оптимізувати виконання бюджету Фонду соціального страхування за доходами і видатками, забезпечивши належний рівень життя застрахованих осіб .